

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ТА СПЕЦІАЛЬНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО ТА ТВАРИННОГО СВІТУ:
ФІНАНСОВІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ**

Анотація.

Більшість дослідників акцентує увагу на питаннях правового регулювання та раціонального використання природних ресурсів суб'єктами господарювання. Серед науковців, які займалися дослідженням тематики даної роботи, необхідно виділити праці О. Битяка, Н. Бондарчук, О. Волошина, І. Гиренко, В. Гребіня, І. Гіренка, В. Загорського, О. Кахацької, Н. Кобецької, Ю. Легези, С. Майстро, Н. Малиш, А. Можаровської, М. Мокіна, Л. Нечипорук, Г. Попадинець, В. Семківа, В. Сташука, Н. Титової, Є. Чепіги, О. Чунарьова, Рябчука В., Заячука В., Мельника Ю., Постоловського Д., Осадчука Л., Сушинського О., та ін. Зазначені автори залишають поза увагою питання правового регулювання використання об'єктів рослинного та тваринного світу фізичними особами в межах територіальних громад. Децентралізація обумовила необхідність самостійного наповнення бюджетів органами місцевого самоврядування. Мета цього дослідження показати цінність природних ресурсів тих громад, де не має суб'єктів господарювання, що використовують природні ресурси для господарської діяльності та створити передумови для наповненості місцевих бюджетів.

Ключові слова: екосистемні послуги, місцеві податки та збори, екологічний податок, загальне користування, спеціальне користування.

Поняття об'єктів рослинного та тваринного світу визначено у спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про рослинний світ» визначає поняття об'єктів рослинного світу - дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання. Закон України «Про тваринний світ» визначає об'єктами тваринного світу як сукупність 1) диких тварин (хордові, в тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому і популяційному різноманітті та на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця,

лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються у напіввільних умовах чи в неволі), 2) частини диких тварин (роги, шкіра тощо), 3) продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Про втрати біорізноманіття, що відбуваються швидкими темпами говорять багато. Проте часто забувають про роль побутового споживання дарів природи. У цьому дослідженні ми будемо говорити не про втрати біорізноманіття через війни, катастрофи, що має наслідки для харчового ланцюга та екологічної рівноваги, адже інколи зникають цілі види (що створює ризики для екологічної безпеки). Проаналізує наскільки відповідальним є реалізація права народу України на власність на природні ресурси. Адже, як вказано у статті 13 Конституції України, власність зобов'язує та не може шкодити довкіллю. А стаття 142 Конституції України визначає, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є, зокрема, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Загальні правила користування природними об'єктами громадянами визначається статтею 38 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (**естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо**) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, **за винятком обмежень, передбачених законодавством України.**

Нормативні акти, які визначають право користування рослинним світом – Закон України «Про рослинний світ» - у порядку загального використання природних рослинних ресурсів громадяни можуть збирати лікарську і технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти **для задоволення власних потреб**, а також використовувати ці ресурси в **рекреаційних, оздоровчих, культурно-освітніх та виховних цілях.**

Загальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється громадянами з **додержанням правил**, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, без надання їм відповідних дозволів. Станом на написання цих тез спеціальних правил не існує.

Є ряд застережень –

- забороняється торгівля лікарськими і декоративними видами рослин та їх частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку загального користування;
- забороняється або обмежується загальне використання природних рослинних ресурсів у разі їх виснаження, різкого зменшення популяційної та ценотичної різноманітності.

Закон України «Про тваринний світ» визначає, що громадянам гарантується право безоплатного загального використання об'єктів тваринного світу для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних тощо).

Загальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється без вилучення об'єктів тваринного світу з природного середовища (за винятком любительського і спортивного рибальства у водних об'єктах загального користування в межах встановлених законодавством **обсягів безоплатного вилову**).

У порядку загального використання об'єктів тваринного світу здійснюється використання корисних властивостей життєдіяльності тварин - природних санітарів середовища, запилювачів рослин тощо, а також використання об'єктів тваринного світу в наукових, культурно-освітніх, виховних, естетичних та інших цілях, не заборонених законом.

Під час здійснення загального використання об'єктів тваринного світу забороняється знищення тварин, руйнування їхнього житла та інших споруд (нір, хаток, лігв, гнізд, мурашників, бобрових загат тощо), порушення середовища існування тварин і погіршення умов їх розмноження.

Якщо ми говоримо про використання природних ресурсів для задоволення матеріальних потреб, то тут слід вважати на питання оподаткування доходів. Так, Податковий кодекс України у статті 165 визначає, що доходи, які не включаються до розрахунку загального місячного (річного) оподатковуваного доходу не включають вартість побічних лісових користувань для **власного споживання** (заготівля лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету та інших побічних лісових користувань, передбачених Лісовим кодексом України).

Слід звернути увагу, що фізичні особи, які мають право безоплатно без видачі спеціального дозволу використовувати лісові ресурси відповідно до лісового законодавства не є платниками рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів. (стаття 256 Податкового кодексу України).

Відповідно до Бюджетного кодексу України місцевий бюджет можуть наповнювати, зокрема, місцеві податки та збори, рентні платежі, адміністративні штрафи та інші штрафні санкції, що накладаються місцевими органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями; податок на доходи фізичних осіб та інші види надходжень.

Як ви визначили раніше, плата за загальне користування понад норму для власного користування не входить у рентний платіж, який є меншим, ніж 18 % від сплати отриманого доходу. Додатково буде накладено штраф за порушення порядку загального користування природними ресурсами.

Базою оподаткування доходу із фізичних осіб є будь-який дохід, і як ми визначили раніше – це дохід отриманий із загального користування природними ресурсами понад норму для власних потреб. Проте така норма не визначена, і виникає питання як правильно контролювати сплату такого податку. Оскільки цей податок нараховується за місцем проживання фізичної особи, саме місцеве населення у разі його сплати буде наповнювати місцевий бюджет. Туристи – будуть сплачувати за місцем власного проживання. Проте, туристи повинні сплачувати туристичний збір – і цей збір може враховувати вартість природних ресурсів, які можуть бути зібраними понад ліміт.

Чи потребує ця ситуація врегулювання? На наш погляд так, адже місцеві природні ресурси мають задовольняти матеріальні потреби місцевого населення. Проте, чинного правового регулювання є недостатньо, так само як недостатніми є наукові напрацювання рішень цього питання. На наш погляд, коректним буде внесення змін до податково кодексу шляхом визначення об'єму загального користування природних ресурсів та порядок сплати податок з доходів. Чіткіше врегулювати питання просвіти, організації інформаційної компанії із цих питань, контролю та нагляду.

Органи місцевого самоврядування можуть відповідно до статті 268 Податкового кодексу України регулювати це питання через встановлення туристичного збору у розмірі до 0,5 відсотка – для внутрішнього туризму та до 5 відсотків – для в'їзного туризму від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, для однієї особи за одну добу тимчасового розміщення.

Крім того, загальне користування може бути обмежене спеціальними законодавчими актами, як, наприклад, Закон України «Про природно-заповідний фонд України», існування приватних територій тощо.

Вважаємо, що підняті у тезах питання є важливими для належного впровадження у українському правовому полі такого поняття як «**екосистемні послуги**», що означають прямі або непрямі внески екосистем у добробут людини та передбачають економічний (монетарний) еквівалент таких.

1. Березовський, П. П., Шутяк, С. В., Яценко, Г. А., Костюніна, Ю. О., & Березовська, Н. І. (2024). Аналіз стану державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища за різними напрямками, здійснений в межах підготовки національної доповіді про стан навколишнього середовища в Україні у 2023 році. *Ефективність державного управління*, 1(78/79), 39–45. <https://doi.org/10.36930/507806>
2. Іванюк А.П., Заячук В.Я., Харачко Т.І., Колодій Т.В., М'якуш Б.М. Фізичні властивості деревини павловнії повстистої *Paulownia tomentosa* (Thunb.) Steud. *Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць*. – Львів: НЛТУ України, – 2021, том. 31, №4. – С. 71-75. <https://doi.org/10.36930/40310411>

3. Рябчук В.П., Заячук В.Я., Осадчук Л.С. Практикум з недревної продукції лісу та підсобного господарства. Львів: ВМС : 2000. 161 с.
4. Рябчук В.П., Заячук В.Я., Мельник Ю.А., Постоловский Д.А. Влияние морфометрических показателей ствола и кроны на урожайность дикорастущих плодовых растений Украины. А.: Лесной журнал, 1996. №6. С. 16-22.
5. Pohribnyi, O., Shlapak, V., Zayachuk, V., Khomiuk, P., & Pohribna, L. (2021). Infertile and Less Infertile Forest Types in the Ukrainian Carpathians: Classification and Complementation. *Scientific Horizons*, 24(11), 57-71. [https://doi.org/10.48077/scihor.24\(11\).2021.57-71](https://doi.org/10.48077/scihor.24(11).2021.57-71)
6. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1143/2014 від 22 жовтня 2014 року про запобігання проникненню і поширенню інвазійних чужорідних видів та управління ними Європейський Союз; Регламент, Міжнародний документ від 22.10.2014 № **1143/2014**
7. Шутяк, С. В. (2023). Взаємозалежність принципів верховенства права та належного врядування на прикладі управління об'єктами тваринного світу 2023: XXIII Міжнародна науково-практична конференція "Екологія. Людина. Суспільство" <https://doi.org/10.20535/EHS2710-3315.2023.289131>
8. Vasył Karabyn, Vladyslav Shuryhin, Sofia Shutiak, Marek Chmiel, Rastislav Kulhánek, *Strategic environmental assessment - underestimated tool for sustainable subsoil use* (2022; Volume 7, Number 3: pp. 140-146 <https://doi.org/10.23939/ep2022.03.140>
9. Shutiak, S. (2022). Civil safety and environmental safety – indicators of guaranteeing the right to an environment safe for life and health. International Conference «Environmental Security Strategy of Ukraine: Socio-Economic and Legal Dimension». Lviv, Ukraine: LPNU